
СОЦІОЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

УДК 141.7:330.34

Е. М. Герасимова, д. ф. н., професор

**РИНКОВІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
ЯК ПРОБЛЕМАТИКА ЕКОНОМІЧНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ**

Анотація. У суспільстві високих технологій та ринкового господарства сутність системи соціального захисту набуває дуалістичного характеру: з одного боку, соціальна політика переслідує мету підтримання та розвитку здібностей для самореалізації меншої найбільш активної та конкурентно-орієнтованої частини працездатного населення, з іншого, залишається суттєвий сегмент нужденного населення, який так само має право на відповідну долю суспільних благ. Вирішити дилему ефективного співіснування діаметрально протилежних соціальних полюсів сучасного суспільства означає знайти шляхи встановлення соціального порозуміння в складних умовах глобалізованого світу та гарантувати людству стабільне економічне майбутнє.

Ключові слова: ринкова економіка, соціальний захист, соціальна справедливість, суспільні блага, економічна культура.

Э. Н. Герасимова, д. ф. н., профессор

**РЫНОЧНЫЕ ПРИНЦИПЫ СОЦИАЛЬНОЙ ЗАЩИТЫ
КАК ПРОБЛЕМАТИКА ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СПРАВЕДЛИВОСТИ**

Аннотация. В обществе высоких технологий и рыночного хозяйства содержание системы социальной защиты приобретает дуалистический характер: с одной стороны, социальная политика преследует цель поддержания и развития способностей для самореализации меньшей наиболее активной и конкурентно-ориентированной части трудоспособного населения, с другой стороны, остается существенный сегмент нуждающегося населения, которое также имеет право на соответствующую долю общественных благ. Решить дилемму эффективного сосуществования диаметрально противоположных социальных полюсов современного общества означает найти пути установления социального понимания в сложных условиях глобализованного мира и гарантировать человечеству стабильное экономическое будущее.

Ключевые слова: рыночная экономика, социальная защита, социальная справедливость, общественное благо, экономическая культура.

E. N. Herasymova, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor

MARKET PRINCIPLES OF SOCIAL PROTECTION AS AN ECONOMIC JUSTICE PROBLEM

Abstract. The essence of social security system has dualistic nature in high-tech society and market economy: on the one hand, social policy pursues the maintenance and development of skills for self-realization of smaller the most active and competitive-oriented part of the able to work population, on the other hand, there is a significant segment of the poor population, which also has the right to the appropriate share of public goods. To solve the dilemma of the effective social coexistence diametrically opposite social sides of modern society means to find ways of establishing the social understanding in the difficult conditions of globalized world and guarantee the stable economic future for humanity.

Keywords: market economy, social protection, social justice, social welfare, economic culture.

Актуальність теми дослідження. На початку глибинних економічних трансформаційних змін в Україні політичною елітою був проголошений курс на всебічний розвиток соціально-

СОЦІОЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

друге, розглядаючи суспільство як обмін діяльністю, можна відзначити, що люди об'єднуються між собою завдяки різним видам суспільної діяльності в спеціальні соціальні групи. Для малоросійського суспільства був характерний перехід, наприклад, селян до складу козаків, які часто переходили у стан міщан, а та сама «духовна еліта» складалася з вихідців із різних соціальних верств.

Отже, вибір професійних занять і соціальний стан людини справедливо залежали від її здібностей, а також від типу мислення, який визначається «своєю» мовою, чим формується раціонально-комунікативний зв'язок людей, але необхідним є врахування того, що не всі люди мають певні таланти та здібності. Через це в суспільстві завжди існує потреба нести «недуги злиднів», які розуміються не як «старці», які збирають милостиню, а як люди, у яких через ті або інші життєві обставини не розвинулись певні здібності, тому визначити певний справедливий порядок у такому соціально-економічному устрою неможливо.

З'ясувати в умовах постійного життєвого конфлікту соціально-справедливі економічні засади життєдіяльності є дуже складним завданням, яке людина приречена вирішувати самостійно, виходячи зі своєї «внутрішньої» духовної природи протягом всього періоду існування у Вічності. Християнство в цих питаннях стоїть вище класового поділу з його обмеженістю й егоїзмом. Безпосередньо православ'я не пов'язується з певною визначеною системою господарської організації і не захищає однозначно приватну власність як таку. Воно визнає найвищими цінностями в людині свободу особи, яка проявляється у правовій і господарській сферах, тому справедливою вважається та економіко-господарська форма, що найбільш ефективно забезпечує суспільно визнані цінності.

Сьогодні дилема співвідношення соціальної захищеності людини і сучасний характер ринкових умов її забезпечення має радикальний характер, і розглядаючи свободу як абсолютну і продуктивну цінність, відкидає кейнсіанську та неокейнсіанську спробу як державного втручання, так і інших форм впливу на сферу економічних відносин, покладаючись на стихію економічного процесу, що підтримується ринком та конкуренцією. Такий підхід забезпечує не тільки принцип реалізації свободи у сфері соціально-економічних відносин, а й тим, що він у практичному плані забезпечує не прогнозований результат.

Ринок, на думку Ф. Хайека, має переваги у порівнянні з іншими альтернативними соціальними механізмами. Можливості ринку можна доводити науковими засобами, але всі підтвердження отримуються тільки в результаті практичних впроваджень. Ф. Хайек вказує: «... конкуренція представляє цінність тому і тільки тому, що її результати непередбачувані і взагалі відрізняються від тих, до яких кожний свідомо прагне та міг би прагнути [7, с. 6-7]». Тут виникає інша загроза для суспільства, яка пов'язана з тим, що конкуренція може створювати ситуацію ворожнечі та агресії у стосунках між людьми. Ф. Хайек заперечує такий варіант розвитку подій і стверджує, що конкуренція і ринок у кінцевому результаті призводять до економічного процвітання, благами якого можуть користуватися всі громадяни суспільства, включаючи тих, хто постраждав у процесі конкурентної боротьби, саме за рахунок ефективного функціонування системи соціального захисту.

Відомий сучасний філософ Дж. Ролз порівнює справедливість з істиною: так само як істина є головною добродією думки, так само справедливість є першою добродією суспільних інститутів. Центральною категорією філософсько-політичної концепції Ролза є справедливість, що розуміється не тільки як чесність і правильність, а, головним чином, як процесуально-конституційна справедливість, котра забезпечується за рахунок наявності і дії в розвинутому суспільстві правових норм, які базуються на фундаменті закону. У той же час концепція справедливості як чесності носить і процедурний характер, пропонуючи обов'язкову наявність принципу рівності. Виходячи з таких міркувань, мислитель дотримувався принципу справедливого розподілу суспільних благ, відповідно до якого будь-який розподіл має відбуватися за рівною користю між членами суспільства: «Кожна особистість володіє заснованою на справедливості недоторканністю, яка жодним чином не може бути порушена навіть процвітаючим суспільством [5, с. 19]».

СОЦІОЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Враховуючи зазначені положення теорії справедливості Дж. Ролза, можна сформулювати два справедливих соціальних принципи: перший пов'язується з правом кожної людини мати рівні можливості по відношенню до найбільш обширної системи основних свобод, але при умові їх сумісності з подібними свободами для всіх інших людей; другий – це коли соціальна й економічна нерівність повинні бути організовані таким чином, щоб від них можна було очікувати переваги для всіх і доступ до відповідних положень і посад був відкритим в однаковій мірі. Але такі положення не сприймаються безперечно і, наприклад, альтернативний проект теорії справедливості пропонується в концепції Р. Нозіка. Закріплюючи за державою роль «нічного сторожа», функцією якого є контроль над законодавчою системою і прагнення забезпечення повної безпеки громадян, визнається право на благополучне існування лише власників, а ті, у кого «нічого» в умовах ринку немає, автоматично виключаються з категорії успішних громадян, тобто встановлюються жорсткі межі для соціально-економічної мобільності людей даної спільноти. Таке економічне співвідношення рівності і соціальної справедливості повинно мати конструктивний характер нерівності в господарській мотивації і економіко-правових можливостях, офіційно закріплених у суспільстві та відповідному розподілі матеріальних і духовних благ.

Отже, рівність не завжди і не для всіх виступає пріоритетом, а тому рівність у соціально-економічній сфері, якщо вона досягається ціною обмеження економічної активності і примусом до низького рівня життя більшості громадян не може бути благом, навпаки, нерівність у багатстві може бути основою компенсації переваг для кожної людини, наприклад, високому прогресивному податку на багатство, у такому випадку ніхто не буде заперечувати таку справедливість.

Такий підхід вимагає звернутися до комуністичного принципу економічної справедливості: «Від кожного – за здібностями, кожному по потребам», де також ми стикаємось з нерівністю, тому що люди будуть отримувати різну кількість благ. Але якщо розглядати цей принцип виключно в площині об'єктивних економічних відносин, то він відповідає стандартному уявленню про справедливий економічний принцип, тобто відповідна частина доходів віддається суспільству у вигляді податків, а задоволення потреб відповідно до того, скільки суспільство може собі дозволити розподілити для забезпечення соціального мінімуму благополуччя. Однак, у разі високого рівня оподаткування для багатих громадян, без відповідної моральної й соціальної мотивації економіко-господарської діяльності, такі умови нерівності будуть несправедливими вже по відношенню до них.

Висновки. Таким чином, через всю історію соціальної філософії проходить думка про те, що соціальна справедливість є таким принципом, який сприяє загальносуспільному благу. Справедливість у системі соціально-економічних цінностей регулює відносини обміну, розподілу та перерозподілу, дарування тощо між членами соціуму, які мають відповідний статус, наділені певними правами, обов'язками та рівними можливостями для реалізації своїх здібностей. Вона є мірою соціального добра і комфорту для кожної людини даного суспільства, що враховує пропорційне співвідношення заслуг людини перед суспільством та винагороди за них. Цей принцип не може базуватися виключно на емоціях і афектах, його підґрунтям має бути свідомі ціннісні переконання.

Сучасна світова ринкова економіка за суттю своїх відносин утворює своєрідний моральний вимір людського існування, що пов'язує собою дві такі найважливіші складові, як добро та користь. Онтологічний аспект співвідношення даних категорій сприяє вирішенню дилеми між поняттям загальної моральності у сфері ринкових відносин та особистими економіко-господарськими інтересами людини, її соціальною комфортністю існування. Тим самим така позиція вимагає від суб'єкта економіко-господарських відносин хоча б умовного дотримання моральних норм заради не нанесення шкоди у збалансований процес функціонування ринкового механізму, а також суспільним відносинам у багатьох інших сферах прояву, в яких він також бере участь як громадянин. Але коли справа стосується конкретних умов існування та функціонування власного бізнесу, то вчинками людини починає керувати прагнення отримання егоїстичної вигоди і значення духовно-моральних цінностей знижується, а то й зовсім відкидається. Тому моральність ринку і матеріально-життєві цілі людини залежать від якісного рівня ринкової економіки, тобто існуючі моральні принципи в умовах вільного цивілізованого або «ди-

СОЦІОЛЬНО-ГУМАНІТАРНІ ВИМІРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

кого» ринку суттєво різняться і можуть аналізуватися тільки в аспекті їх дійового використання в процесі спільного способу життєзабезпечення того чи іншого народу.

Література

1. Вебер М. Избранные произведения / Макс Вебер; [пер. с нем.]. – М.: Прогресс, 1990. – 804 с.
2. Гьофе О. Демократія в епоху глобалізації. - Київ: ППС-2002, 2007. – С. 315.
3. Кант И. Приложение к «Наблюдениям над чувством прекрасного и возвышенного»: соч. в 6 т./ И. Кант. – М., 1964. – Т. 2. – 436 с.
4. Мочерний С. Методологія економічного дослідження. – Львів, 2001. – 397 с.
5. Ролз Дж. Теория справедливости / Дж. Ролз; [под ред. В. В. Целищева]. – Новосибирск: Изд-во Новосибирского ун-та, 1995. – 536 с.
6. Сорокин П. Проблема социального равенства. - СПб, 1917. – 120 с
7. Хайек Ф. А. Конкуренция как процедура научного открытия / Ф. А. Хайек // Мировая экономика и международные отношения. – 1989. – №12. – С. 3-16.